

ՅՈՒՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ՄԷՐԸ

Մննդեան Ութսունամեակին Առիթով

Հիացումի եւ համակրանքի զգացումներով կ'ողջունեմ ծննդեան ութսունամեակը խորհրդահայ գեղապաշտ քանաստեղծներու փաղանգին վերջին մոհիկանին՝ Սիւվա Կապուտիկեանին: Այդ հոյակապ սերունդին իր գրչի ընկերները՝ Վահագն Դաթեան, Գեորգ Էմին, Հրաչեայ Յովհաննէսեան, Մարօ Մարգարեան, Յովհաննէս Շիրազ, Համօ Սահեան եւ Պարոյր Սեւակ՝ մի առ մի հրաժեշտ առին այս կեանքէն եւ մեզմէ: Պատմէի վրայ մնաց ինքը՝ միայն, եւ քրպէս մեր գոյգ գրականութեանց մեծագոյն քանաստեղծուիին եւ ներհուն արձակագիր, հրապարակագիր եւ հրապարակախօս՝ դարձաւ վաստակաւոր ջառակիրը արեւելահայ գեղեցիկ դպրութեան եւ անկաշառ ծայրը՝ մեր ազգային մտահոգութիւններուն, այս փորձանաւոր, սիրտ ճմլող օրերուն:

Արդէն ծանօթ էի իր հայրենասիրական սրտառու զեղումներուն եւ վաւերական գրողի համբաւին. երբ 1970ին Երեւանի մէջ հանդիմանումներու ճանջնալու իր անձը: Կնոջական իր անսովոր հրապոյրին եւ վայելչութեան կ'ընկերանար առիւմնող հմայք մը (Charisma) որ կը բոխէր իր տաղանդին գիտակցութենէն:

Իրմէ դժբախտաբար մէկ հատիկ գիրք մը ունիւմ միայն. Լիլիթ անունը կրող տաղարան մը, որուն վերընթերցումը հոգիս վերադարձուց անկէ կրած խորունկ տպաւորութիւնս ու անցեալի անթեղուած անոյշ յիշատակներս: Երեւանի Սովետական գրող հրատարակչականի կողմէ 1976ին՝

քանաստեղծ Լուսիկի Դուրեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսած այս գեղեցիկ գիրքը, ծաղկաւաղն է երեսուն տարուայ (1939-75) շրջան մը պարագրկող բերթուածներու, որոնք ունին գոյմը եւ բոլոր չմնաղ խոլորձներու (orchid):

Սիրոյ այս մատեանը իր անունը կ'առնէ Աւետիք Իսահակեանի համաճումն պատմութենէն՝ որ հիմնուած է հրէական հէֆիաթի մը վրայ: Ըստ այդ հէֆիաթին:

Աստուած կաւէն կը ստեղծէ Ադամը եւ զայն դրախտին մէջ կը բնակեցնէ: Հակառակ դրախտի բոլոր նոխութիւններուն եւ գեղեցկութիւններուն, Ադամ կը ծանձրանայ իր առանձնութենէն: Փարատելու համար Ադամի ծանձրոյթը, Աստուած, կրակի բոցերէն կը ստեղծէ Լիլիթը, առաջին իսկ բոյժէն կ'արհամարհէ Ադամի հողաբոյր ներկայութիւնը: Խոյս կու տայ դրախտէն եւ կը նետուի սատանային գիրկը: Այս անգամ, Աստուած կը ստեղծէ Եւան, Ադամի կողմէն, ինչպէս կ'ընէր որ սիրէ Ադամը եւ անոր կեանքի հաւատարիմ ընկերը ըլլայ: Ադամ սակայն, Եւայի մէջ բոցկլտուն Լիլիթն է որ կը տեսնէ եւ կը տեսնայ: Իսահակեանի բառերով «Եւա էին հնչում նրա (Ադամին) շուրթերը. սակայն Լիլիթ էր արագագանգում նրա հոգին: Եւ երբ ճիգ էր անում Լիլիթին մոռանալու, գրկում էր հաւատարիմ Եւային, իր կրծքին սեղմում եւ համբուրում, նա այդ ժամանակ Լիլիթն էր տեսնում, սեղմում իր կրծքին, Լիլիթին համբուրում, Լիլիթին զգում, միայն Լիլիթին»:

Տաղարանին տրուած այս անունը, առեղծուածօրէն մոլորեցուցիչ կը գտնեմ, որովհետեւ 170 էջերու մէջ արտայայտուած սէրը շատ հեռու է Լիլիթի ինքնամոռաց, ամենակուլ, հեշտապաշտ տոփանէէն: Հոն կայ սէր մը վճիտ, խորունկ, գուսպ, այլասիրական, հոգեկան խորտակումի իսկ պահերուն զգաստ, հպարտ, վսեմացնող զգացում մը, որ իր հայկական հարազատութեամբը կը յուզէ զիս:

Սիլվա Կապուտիկեան կը վերցնէ քողը իր ներաշխարհին վրայէն եւ գերզգայուն սիրողի եւ սիրուածի իր պարունակներուն մեզի հաղորդակից կը դարձնէ՝ սկսելով իր սիրոյ կեանքին վաղորդայնէն (լուսարաց) մինչեւ Առաւօտ, կէսօր, մթնշաղ եւ իրիկնաժամ (բայց ոչ գիշեր): Սկզբնական շրջանի իր գեղգեղանքները սրտախոտով գիշերներ են բանաստեղծական բնէն զոտը մթնոլորտով, պատկերաւոր արտայայտութիւններով, անակնկալ դարձուածքներով: Քերթուածներուն մէջ մասը մենախօսութիւնն է. «խօսք ընդ սիրածին» եւ փոքր մաս մըն ալ ինքնիրեն՝ «խօսք ընդ իր սրտին»:

Քսանամեայ պարմանուհին իր սրտին մէջ կը զգայ հետգհետէ անող բրթոտմը սիրոյ զգացումին ու շփոթած կ'ըսէ.

- Կ'ուզէի մէկին սիրել ես անքիծ
Ու սէրս լինէր խոր եւ անբաւստ.
Իսկ նա չսիրէր, չսիրէ՛ր նա ինձ
Իսկ նա ծիծաղէր իմ սիրոյ վրայ:

Եւ զարկուած սիրուց, եւ բեկուած սիրուց

Սիրտս, որ միայն խնդութեամբ է լի,
Տխրէ՛ր այդ քաղցր, անուշ տանջուելուց,
Ու լայի՛, լայի՛ ու սրտանց լայի...
1939

Տարուած կուսական սիրոյ իր վիպային յափշտակութենէն իր անհաս սէրը այլարանօրէն կ'երգէ «հին պարտէզում թախծող ծաղիկով»:

Ամէն գիշեր մի հին ծաղիկ է
Թախծում իմ հին պարտէզում,
Ամէն գիշեր մի աստղիկ է
Վերից նրան երազում:

Ամէն գիշեր հեռուից հեռու
Նրանք տենչո՛ւմ են իրար,
Բայց մնո՛ւմ են հեռու կրկին,
Մնում անհաս սիրահար:

Ու ամէն օր, երբ որ այգին
Աստղը կորչում է վերում,
Իմ հեզ ծաղկի մով աչքերին
Արցունք-ցօղ է երեւում:

Այո, այդ նրա սիրտն է լալիս,
Սիրող սի՛րտը անմուրազ,
Իր հեռացած աստղի համար,
Որ հեռու է ու անհաս...

1940

Յաջորդող հինգ տարիները կը վկայեն՝ հայրենական պատերազմի արհաւիրքին ընթմէնէն անոր պարման հոգիին հասունացումը. իրական հզօր սիրոյ մը ծաղկումը եւ իր երջանկութեան սպառնացող սիրոյ եռանկիւնի մը յայտնութիւնը: Իր երգերէն անոյշ թախիծ մը կը ծորէ: Իր զգացածը անփականացնող (possessive), կաշկանդող կիրք՝ չէ, այլ բիրեղ սէր մը, որ առնելու տեղ՝ կ'ուզէ տալ, զոհաբերել:

Թշնամիին դէմ կոռուելու համար
Նազմանակատ մեկնած սիրելիին՝ 1943ին
գրած նամակին մէջ կ'ըսէ.

Շրջում եմ մեմակ, օ՛քաղցր են այնքան
Յիշատակներն այս եւ չար, եւ բարի,
Տեսնում եմ ահա ես այն աղջկան,
Իմ մրցակցուհուն՝ անցած օրերի...

Թուում է նա՛ էլ սիրելի է ինձ
(Այո, չէ՛ որ եւ նա՛ յիշեցնում է
քեզ),

Ուզում եմ նա՛ էլ միշտ քեզ

սպասի,

Որ լեզուն՝ շնչի, տանջուի, ինչպէս ես:

Անգէն է դարձել կանացի հոգիս,
կարօտդ տարաւ ե՛ւ խանդ, ե՛ւ նախանձ.
Բայց թող հրդեհուի իմ սիրտը կրկին
Տագնապո՛ւմ, խանդո՛ւմ ու վշտով անանց:

Թող նրա՛ն սիրես, թող դաւես դու ինձ,
Թող դու ինձ անհաս մի երազ մնաս,
Միայն յաղթութեամբ դու տուն գաս
կռուից,

Իմ հեռաւա՛րս, միայն ե՛տ դառնաս...

1943

Սիրածին ուղղած եօթ տողանի
ֆերթութեամբ մը կը յայտարարէ իր
երիտասարդ կնոջ սիրոյն սաստկութիւնը
եւ ամբողջական հոգեկցումը, միացումը:

- Դու իմ սրտումն ես, դու իմ
շնչումն ես,

Իմ տխրութիւ՛նն ես, դու իմ
խնդումն ես,

Դու երգիս մէջ ես, դու վերքիս
մէջ ես,

Ո՛ւմ էլ որ նայեմ՝ դու աչքիս մէջ ես,
Ում տունն էլ գնամ՝ դու այնտեղ հի՛ւր
ես,

Դու օ՛ղ ես, լո՛յս ես, դու ամէնուր ես,
Ո՛ւր փախչեմ, ինչպէ՞ս փախչեմ
ֆեզանից...

1945

Սիրով արեցած գեղեցիկ պահու
մը, երախտագէտ սրտով կը գովերգէ
սիրոյ պարգեւները իր «հարուստ եւ
շուայ» սիրելիին որ տուեր է իրեն՝
«աշխարհի գարունները, հազարաւոր
ծաղիկները եւ անոնց ցօղաշաղախ
մարգարիտները, աղբիւրները արծաթ եւ
պաղ, ոսկի արեգակը, երկինքը եւ
աստղերը որպէս մանեակ».

- Երազ ես տուեր դու իմ կեանքին

Ու երազներիս տունը կեանք...

Ծաւալիօրէն, մշալլ ամպեր շուտով

կու գան մթազնել իտէալական սիրոյ
այս տեսարանը: Մահկամարդ
ֆերթողուհին իր կեանքը կը կապէ
տաղանդաւոր քանաստեղծի մը, որ կը
դառնայ տիրական ազդեցութիւնը իր
հոգեկան աշխարհին ու առանցքը՝ իր
գոյութեան: Կը քայտաւորուի մանչ
զաւակով մը, երկուսին զօրաւոր
անհատականութիւնները եւ իր կեանքին
ընկերոջ ալոյսամոլութիւնը եւ ընտանեկան
բոյնէն գառաժումը պատճառ կը
դառնան որ խամրի իրենց սէրը եւ ի
վերջոյ քաժնուին իրարմէ:

Ծաւաւամբ, արեւ-անձրեւ օրերու,
հոգիին փրթած ձայներուն արձագանգը
կը լսենք այդ շրջանին գրուած շարք մը
ֆերթութեան մէջ, որոնք քաթաւուն
են կարօտի, փափոսմանի, կսկծանքի,
ինքնամոռացումի ու նաեւ յամեցող
խանդաղատանքի, յոյսի, ինքնապարգանքի
եւ հպարտանքի խառն զգացումներով:

- Թափառում եմ փողոցներում՝

Ես քո սիրով, դու՝ ուրիշի,

Այրը՛ում եմ հրդեհներում՝

Ես քո հրով, դու՝ ուրիշի:

Կարօտում եմ, խնդում, տխրում,

Ես քո խօսքով, դու՝ ուրիշի,

Սուգումում ֆա՛ղցր երազներում՝

Ես քո տեսքով, դու՝ ուրիշի:

Է՛հ ի՛նչ արած, քայտը խռով

Թող աշխարհում մեզ չլիշի,

Միայն ապրեմք մենք սիրելով՝

Թէկուզ ես՝ ֆեզ, դու՝ ուրիշի...

1945

- Այնպէս անփո՛յթ, այնպէս

հանգի՛ստ

Անցնում ես դու մեր տան մօտով,

Մի՛նչ ես ուրիշ տներում իսկ

Քեզ եմ փնտռում դեռ կարօտով:

Եւ այնպէս հեշտ, այնպէս խնդում
Մատնո՛ւմ ես դու ինձ աշխարհին,
Մինչ դողում է, որպէս երդում,
Քո անունը իմ շուրթերին:

Հիւրանոց է սիրտը քո բաց.
Հեշտ գալիս եմ, հեշտ էլ գնում
Իմ սէրն՝ ամբողջ, որտեղ անդարձ
Դո՛ւ ես փակուել ու չե՛ս ելնում:

Եւ ինքս իմ դէմ լուռ մոայլուում՝
Սիրուն համար խանդում եմ քեզ,
Որ յեղյեղուկ այս աշխարհում
Դու սիրահա՛ր ունես ինձ պէս:

1945

Հոգեփլուզումի պահու մը, սիրոյ
ծարաւ, կարօտահար՝ այս երիտասարդ
կինը, անկարող զսպելու իր բնագդական
մղումները, աղապատանքով կը դիմէ
գինձ լիաժ սիրականին.

ԿԱՐՕՏԻ ՊԱՃԻՆ

Արի՛, արի՛, արի՛,
Թէկուզ վերջին անգամ,
Թէկուզ քայլով դժկամ,
Միայն արի՛, արի՛:

Թէկուզ անսէ՛ր, անսիրտ,
Թէկուզ հեզնող ու խիստ
Թէկուզ խաբող ու բիրտ,
Միայն արի՛, արի՛:

Թէկուզ բերես դու ինձ
Մի նոր դաւի կսկիծ,
Թէկուզ ուրիշ գրկից,
Միայն արի՛, արի՛...

Եւ փորձութեան պահու մը,
վերահաս սայթափումի մը վտանգին
առջեւ, մայրական զգացումն է որ կը
հասնի իր օգնութեան.

ՏԱՔՆԱՊ

- Եւ վանող, եւ այնպէս մոգական
Ուրիշ գոյգ աչքեր եմ նայում ինձ.
- Դիւթէ՛ջ ինձ, աշիկներ իմ մանկան,
Զբօժեմ հայեացքս ձեզանից:

Եւ տանջող, եւ բարի՛, եւ
չարկա՛մ
Ուրիշ գոյգ ձեռքեր եմ կանչում
ինձ.

- Գրկեցէ՛ք ինձ, բաթիկներ իմ
մանկան,
Ա՛յ, լանկարծ չպոկուեմ ձեզանից:
Զորեգրով է անցնում երբեմն
Մաքութեան կածանը բիւրեղայ
- Բռնի՛ր ինձ, պահի՛ր ինձ, փրկի՛ր
ինձ,
Փրկի՛ր ինձ, իմ հզօր երեխայ...
1945

Երկու տուննոց գեղօրի մը մէջ
կը պարպէ թախծանոյշ դառնութիւնը իր
խաբուած սիրոյն.

- Թէ յինէր սէրս մի թոյլ կանթեղ,
Լինէր ճրագ մի, փոքրիկ անթեղ,
Կը դողայիր դու սիրուն համար,
Եւ անբաժան միշտ, եւ սիրահար՝
Կը մնայիր դու կանթեղի մօտ,
Որ չմարէր իմ լոյսը աղօտ՝

Բայց վառեցի ես գլխիդ վերեւ
Այս խնճճ իմ սէրը, որպէս արեւ,
Դրա համար էլ անհոգ թեւում,
Դու բափառում ես
աշխարհներուն,
Եւ դու գիտես, որ ո՛ւր էլ լինես
ես ամէնո՛ւր եմ արեւի պէս:

1946

Սիրտ բզմոցող ափսոսանքի պահու
մը կը հարցնէ սիրածին.

- Ինչո՞ւ իջար, ինչո՞ւ իջար քո
գահերից, քո քարձերից,
Ինչո՞ւ ինձ էլ վար բերեցիր սիրոյ
երազ երկինքներից:

Օրերի մէջ միօրինակ, որ գալիս
եմ իրենց հունով,

Ո՛ւմ անունով օրս բանամ, օրս
լցնեմ ո՛ւմ անունով.

Ո՛ւմ սպասեմ՝ սիրտս ձայնի՛
առաւօտից մինչեւ իրիկուն,

Ո՞ւմ կարօտով անճում մնամ,
ո՞ւմ երազով մտնեմ բուն:

Ինչո՞ւ իջար, ինչո՞ւ իջար քո
գահերից, քո բարձրերից,

Ինչո՞ւ ինձ էլ վար բերեցիր
երկինգներից, երկինգներից...

1946

Ու կը պարպե իր սիրտը.

Ես ամէն ինչ արի, որ դու բարձր
լինես,

Պատուանդանին մնաս, մնաս
վերում,

Իմ երազով, ինձնով լրացրեցի
ես քեզ

Իմ թեւերից տուի, տարայ
հեռուն:

Անհիսկական, սաղրիկ քո խօսքերի
ետեւ

Ես փնտռեցի խորքեր, հոգի ու
սիրտ, / Քո դաւերին էժամ, արարքներին
թեթեւ / Գտայ արդարացում, գտայ
առիթ:

Ու խաբեցի ես ինձ, ու խաբեցի ես
ինձ.

Որ հաւատամ միայն ու միայն
քեզ.

Ես փակեցի աչքս պատկերի դէմ
քո ճիշդ.

Որ քեզ տեսնեմ ինչպէս ուզում
եմ ես,-

Բայց չստացուեց, չեղաւ: Ա՛յս,
դու նորից, նորից

Գլորուեցիր, ընկար, փշորուեցիր,
Քեզ բանկազին գին շռայլեց

հոգիս,
Դու - ապակի էիր...

1959

Հակառակ իր կրած բոլոր
դառնութիւններուն եւ յուսախաբանութիւն-
ներուն, մարդկային հոգիին բարձրութեան

եւ մաքրութեան հանդէպ իր անխախտ
հաւատքը՝ կը յաջողի գինձ դուրս բերել
իր հոգին լլկող յոռի տրամադրութիւն-
ներէն ու բարոյական նոր կորով մը կը
ներշնչէ.

- Ջգում եմ՝ յաղթել ես, յաղթում ես,
Ու սիրտս իջել է ծունկի,
Բայց գիտեմ, այս վերջիս արիւնը
կը սրբեմ, կը կանգնեմ ես ոտքի:

Անասող է աշխարհի գիշերը,
Կորել եմ, մոլորուել եմ այդ միգում,
Բայց ես կը գտնեմ ճամբաները.
Աստղեր կան դեռ պայծառ իմ հոգում:

Յաղթութեան ճանճորոյթն է դէմքին քո,
Իմ աշխում յուսախաբ արցունքներ,
Բայց գիտեմ, կը ճայեմ կրկին քեզ
Ես՝ հպարտ, եւ խաղաղ, եւ անկէր:

Ջգում եմ՝ դաւել ես, դաւում ես,
Ու զո՞հ եմ ես առժամ քո խաղին,
Բայց մարդուն ես նորից հաւատում եմ
Հաւատում եմ բարձրի՛ն, մաքուրին...
1945

Հպարտ եւ անմերձեցալի կնոջ
համբաւը վայելող բանաստեղծուհին
Քառասունի սեմին՝ կը հաստատէ
դաժանութիւնը իրեն բաժին ինկած
անգութ կեանքին եւ «Իրիկնաժամի
երգերից» ֆերթութիւն մէջ կը
խոստովանի.

- Յոգնել եմ ես, ցաւոտ, դաւոտ սէրերից,
Ամէնքի դէմ սիրտս՝ քացած, աչքս՝ փակ,
Քար է եղել նրանց շքեղ կրծքի տակ,
Իսկ ես, աւաղ, սի՛րտ եմ կարծել,
սիրելիս:

Եւ անգամ մը եւս, այդքան
անգամներէ ետք՝ ցոյց կու տայ
բարութիւնը, ազնուութիւնը իր հոգիին,

«Վերջին երգերից» փերթուածին մէջ
 երբ գորովագին մօր մը նման կամ
 քննոյշ քոջ մը պէս, սիրոյ ցանցէն
 անուշութեամբ կ'արծակէ դարպասող իր
 երիտասարդ սիրականը.

- Քեզ պիտի լինէր սիրուն մի սէր,
 Զահէլ, ծիծաղկոտ, ողջանուէր,
 Ես՝ խոհերով լի եւ պղտորուած,
 Ես՝ հազա՛ր տեղով միտքս ցրած,
 Նուիրուած ուրիշ երագների,-
 Ների՛ր սիրելիս, դու ինձ ներիր:

Ու գնա՛, գնա՛, գնա քարի՛...

1960-1961

Տաղարանին վերնայումը կը բերեմ
 իր աւարտին՝ «Երգ Երգոց» յատկանշական
 փերթուածով.

- Ինձ շա՛տ բան տուեց բախտը
 աշխարհում,
 Միայն չտուեց երջանիկ մի սէր.
 Չտուեց, որ ես հոգով անդադրում
 Դեռ տենչա՛մ, փնտռեմ, չգտնեմ
 ես դեռ.-

Չտուեց, որ միշտ ազնիւ մի կարօտ
 Մեղեդու նման թրթռայ իմ մէջ,
 Որ ինձ հետ զարթնի ամէն առաւօտ
 Ինչ-որ մի տագնապ, անհասի մի տենչ.-
 Որ մենակ լուսնի տեւքից հառաչեմ,
 Կանչող ծառերի լեզուն հասկանամ,
 Որ թախծոտ երգը օդի պէս շնչեմ,
 Որ Վերթերի հետ տառապեմ ու լամ,-
 Որ իմ մէջ առնեմ աշխարհին՝ անյագութիւն,
 Ու տամ աշխարհին սիրտ, հոգի ու գանձ:
 Ապրեմ իմ այս խենթ վատնումով՝
 հարուստ

Իմ կորուստներով անսահման գտած,-
 Չտուեց, որ ես միայն չլցունեմ
 Խուլ երջանկութեամբ՝ անընտել ցաւին,
 Չլացող աչքի արցունքը տեսնեմ,-
 Լսեմ խօսքերը՝ չասուած տակաւին,-
 Որ քիւր քոյրերիս խոռովքն անհատնում
 Զգամ իմ արեամբ, էութեամբ իմ ողջ,

Որ մի էջ՝ Հայոց երգի մատեանում
 Լցուի յաւերժուող հառաչո՛ւ վ կնոջ ...
 1958

Բխուն բանաստեղծի սրտին
 շերտութեամբ, զուսպ յուզումով, խոր
 անկեղծութեամբ եւ հայկական
 հարազատութեամբ, շնորհալի
 արուեստով, փաղցրահունչ մնարակա-
 նութեամբ, եւ քիրեղ, գեղեցիկ լեզուով
 գրուած այս «Սիրոյ Մատեան»ը մնալուն
 արժէքներէն է մեր գրական գանձարանին:

Ան խոստովանութիւնն է,
 վկայութիւնն է ստոյկեկեան արի հոգիի
 մը, որ քաջարար դիմագրաւեց
 տուայտանքը անփոխադարձ սիրոյ
 դժոխքին եւ անկէ դուրս ելաւ՝ աւելի եւս
 աղուորցած, ազնուական ու վեհացած:

Վարձքը կատար եւ գրիչը դալար
 վաստակաւորին.

Արեւշատ, ուրախ եւ արգասաբեր օրեր
 իրեն.

Թող, իր գիշերը յամենայ դեռ երկար
 ատեն:

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ